

the assistance of public organizations. This is a mixed public-community form of control which of the specific anti-terrorist activity is optimal.

Key words: *terrorism, terrorist activity, the state system for combating terrorism.*

Стаття надійшла 17 липня 2014 р.

УДК 343.01

О. В. Тихонова

ОБ'ЄКТ КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВОЇ ОХОРОНИ ТА ОБ'ЄКТ ЗЛОЧИНУ: СПІВВІДНОШЕННЯ ПОНЯТЬ

Розглянуто наукові підходи до визначення дефініції «об'єкт кримінально-правової охорони». Проаналізовані та об'єднані у дві основні групи погляди науковців щодо визначення та співвідношення категорій «об'єкт кримінально-правової охорони» та «об'єкт злочину». Акцентовано, що об'єкт кримінально-правової охорони – не усі суспільні відносини, а лише ті, які перебувають під охороною кримінального законодавства. Доведено первинність об'єкта кримінально-правової охорони щодо об'єкта злочину.

Ключові слова: *кримінально-правова охорона, злочин, об'єкт кримінально-правової охорони, об'єкт злочину.*

Постановка проблеми. Ефективна реалізація суспільних інтересів можлива лише за умови сталості суспільних відносин та їх стійкості до негативних впливів і з боку об'єктивних процесів, й з боку суб'єктивних факторів. Тому у будь-якому суспільстві існує соціальна потреба в охороні суспільних відносин, що має забезпечити їх стійкість, стабільність і непорушність. Будь-який негативний вплив на фінансову систему держави, зокрема вчинення злочину, ускладнює реалізацію законних інтересів учасників відносин у зазначеній сфері. З метою забезпечення охорони належної реалізації суспільних правовідносин держава може використовувати різні засоби, з яких одними із найбільш дієвих є засоби кримінального законодавства.

Сьогодні у кримінально-правовій науці немає однастайності у визначенні об'єкта кримінально-правової охорони та його співвідношення з об'єктом злочину, що створює передумови альтернативності їх визначення різними авторами.

Стан дослідження. Різним аспектам співвідношення дефініцій «об'єкт кримінально-правової охорони» та «об'єкт злочину» присвячували

увагу вітчизняні та зарубіжні правники, серед яких С. В. Бажанов, В. М. Винокуров, О. В. Кириченко, М. Й. Коржанський, О. В. Куделич, В. М. Кудрявцев, В. В. Кузнецов, В. М. Куц, Є. В. Лашук, П. С. Матишевський, А. А. Музика, В. Я. Тацій, В. Д. Філімонов, Є. О. Фролов та ін.

Метою статті є уніфікація підходу до розуміння змісту об'єкта кримінально-правової охорони та визначення його співвідношення з об'єктом злочинів, які посягають на відповідні суспільні відносини, зокрема у фінансовій сфері. Для вирішення окресленої мети необхідно вирішити такі завдання: дослідити наукові підходи до визначення об'єкта кримінально-правової охорони та його співвідношення з поняттям «об'єкт злочину».

Виклад основних положень. У сучасній науковій та публіцистичній літературі і ототожнюються терміни «об'єкт кримінально-правової охорони» та «об'єкт злочину», і живаються окремо. До слова, за часів Радянського Союзу ці поняття ототожнювались. Так, в одному з підручників із кримінального права 70-х років минулого століття було зазначено: «Суспільні відносини як об'єкт кримінально-правового захисту та об'єкт злочину тотожні» [1]. Таке твердження ґрунтувалось на «Руководящих началах» 1919 року, де злочин був визначений як «порушення порядку суспільних відносин, охоронюваних кримінальним правом», а завданням кримінального права визнавалась охорона системи суспільних відносин за допомогою репресії [2]. У сучасній науці також є прихильники такої думки. Зокрема, поняття «об'єкт кримінально-правової охорони» та «об'єкт злочину» ототожнюють В. Я. Тацій [3], Є. О. Фролов [4]. Таку ж позицію обстоює й В. Д. Філімонов, який стверджує, що протиставлення цих об'єктів може призвести до руйнування найважливішого принципу кримінального права – визнання складу злочину єдиною підставою притягнення до кримінальної відповідальності [5], але водночас автор не обґрунтовує своє твердження. Водночас наведена думка обумовлює сумнів, адже у жодному з доктринальних тлумачень об'єкта кримінально-правової охорони не йдеться про те, що об'єкт кримінально-правової охорони є підставою притягнення до кримінальної відповідальності. Тобто заперечення різниці між об'єктом кримінально-правової охорони та об'єктом злочину з посиленням на склад злочину вбачається невиправданим.

Сьогодні відмежування зазначених категорій зафіксовано у багатьох наукових працях. Однією з точок зору є те, що об'єкт кримінально-правової охорони – це суспільні відносини, які перебувають під охороною кримінального закону, та які ще не зазнали злочинного впливу [6]. А безпосередній об'єкт злочину – ті суспільні відносини,

які змінюються під час вчинення посягання на об'єкт кримінально-правової охорони [7, с. 35].

Як підкреслив Р. Р. Галіакбаров, «об'єкт кримінально-правової охорони характеризує коло певних інтересів, які захищаються тією або іншою системою кримінального права, та фіксує спектр найбільш важливих суспільних відносин, які потребують захисту або врегулювання з використанням кримінально-правових норм» [8]. Таку позицію висловила й Л. О. Спектор, досліджуючи судову владу як об'єкт кримінально-правової охорони: «Не усі правовідносини, які утворюють сферу правосуддя, однаковою мірою є об'єктом кримінально-правової охорони, оскільки основу цього об'єкта, його «стержень» утворюють лише кримінально-правові відносини у цій сфері, тобто суспільні відносини, які врегульовані кримінальним законом» [9]. Хоча така позиція була заперечена В. В. Мальцевим, який зауважив, що, по-перше, ані об'єкт кримінально-правової охорони, ані об'єкт злочину не з'являються за волі законодавця або за волі особи, яка вчинює злочин; по-друге, різниця змістовно та за часом виникнення об'єкта кримінально-правової охорони та об'єкта злочину ілюзорна, адже у момент, коли будь-який соціальний об'єкт потрапляє під охорону, він набуває статусу об'єкта злочину [10]. Але з цим не можна погодитись тому, що саме законодавець визначає, які суспільні відносини у певних обставинах потребують кримінально-правової охорони, без певної поведінки особи неможливе виникнення об'єкта злочину, адже відсутній злочин як такий. Крім того, для того, щоб виник об'єкт злочину, певний об'єкт має бути поміщений під охорону кримінального закону.

Прихильниками позиції щодо розмежування об'єкта кримінально-правової охорони та об'єкта злочину є також В. М. Куц та О. В. Кириченко, які наголошують, що злочинне посягання перетворює об'єкт кримінально-правової охорони на об'єкт злочину, адже «об'єкт злочину – та ж сама цінність, яка вже зазнала злочинного впливу на неї, тобто на котру вже здійснено суспільно небезпечне посягання, передбачене Особливою частиною КК» [11].

Дещо відрізняється думка з досліджуваної проблематики А. А. Музики, який також відмежовує досліджувані поняття та вважає їх різними за змістом. Але науковець визначає об'єкт кримінально-правової охорони як правопорядок у цілому, тобто сукупність урегульованих нормами права суспільних відносин, а об'єкт злочину – суспільні відносини, на які відбувається злочинне посягання, коли його передбачено як злочин законом [12]. Схожою є точка зору С. В. Бажанова, який зазначив, що об'єкт кримінально-правової охорони – зв'язки, що

врегульовані конституційним, цивільним, трудовим, фінансовим тощо галузями права [13]. Проте позиція щодо визнання об'єктом кримінально-правової охорони всієї системи правовідносин, які існують у державі, дещо спірна. Кримінальне право охороняє конструкт позитивних відносин, створюючи правило поведінки щодо незаподіяння шкоди, але воно не створює правову ентропію поза цією охороною, оскільки у цій сфері діють регулятивні соціальні норми галузей права та інших соціальних нормативних утворень [14]. Тому наведений підхід не окреслює особливості об'єкта саме кримінально-правової охорони, тому що відносини, які урегульовані різними галузями права, не завжди перебувають під кримінально-правовою охороною. Основною умовою для цього є визнання посягання на такі відносини суспільно небезпечним явищем і закріплення цього у кримінальному законі.

Визначаючи особливості об'єкта кримінально-правової охорони та об'єкта злочину, автори підручника «Українське кримінальне право. Загальна частина» наголошують на тому, що ці «терміни характеризують різні аспекти одного й того ж поняття, відображають поняття, які перебувають у співвідношенні роду та виду, а також однопорядкові видові поняття. Системоутворювальним є поняття «об'єкт злочину» – родовою щодо поняття «об'єкт кримінально-правової охорони», таке, що виражає сутність, зміст і дійсність щодо всіх інших понять, які є відповідними за явищем, формою, можливістю» [15].

У певному сенсі схожою є позиція російського правника В. М. Винокурова [7, с. 39], який підкреслює, що об'єктом кримінально-правової охорони є суспільні відносини, нормальне функціонування яких забезпечує розвиток особистості, суспільства та держави, а об'єкт злочину – правовідносини (суспільні відносини, врегульовані нормами права). Автор наголошує, що, визначивши певні цінності об'єктами кримінально-правової охорони, шляхом формулювання норм Особливої частини КК, законодавець виокремлює їх як елемент складу злочину, який виникає з моменту набуття чинності відповідної кримінально-правової норми, та який встановлює покарання за посягання на визначену сферу відносин. Дещо схожою є позиція О. В. Куделич, який, досліджуючи питання кримінально-правової охорони громадського порядку, зробив висновок, що «громадська безпека як об'єкт кримінально-правової охорони – сукупність встановлених законів та суспільних відносин, які реалізуються поведінкою громадян та службових осіб, які забезпечують розвиток та охорону недоторканості особи, матеріальних цінностей та громадський спокій від протиправного насильства, від порушення правил обігу зброї та інших

небезпечних предметів та засобів, а також від порушення правил здійснення небезпечних робіт та правил протипожежної безпеки» [16]. Тобто науковець також визнає об'єктом кримінально-правової охорони сукупність усіх суспільних відносин у певній сфері життя.

Отже, результати узагальнення існуючих точок зору дають підстави стверджувати, що у радянському праві домінують була позиція ототожнення об'єкта кримінально-правової охорони та об'єкта злочину. У сучасній кримінально-правовій науці існують дві основні позиції: а) визнання об'єктом кримінально-правової охорони суспільних відносин, які перебувають під охороною кримінального закону, а об'єктом злочину – суспільних відносин, які було порушено внаслідок вчинення злочинного діяння, або створена загроза такого порушення; б) визнання об'єктом кримінально правової охорони всієї сукупності суспільних відносин, які забезпечують нормальний розвиток та існування окремої людини, суспільства та держави, а об'єктом злочину – суспільних правовідносин, які перебувають під охороною кримінального закону.

Проаналізувавши викладені наукові точки зору, підтримуємо розмежування досліджуваних категорій та визнання об'єктом кримінально-правової охорони суспільних відносин, які перебувають під охороною кримінального закону, а об'єктом злочину – суспільних відносин, які було порушено у результаті вчинення злочинного діяння, або створена загроза такого порушення. Пояснення різниці між об'єктом кримінально-правової охорони та об'єктом злочину, які пропонують різні вчені, дещо відрізняється, проте узагальнена точка зору полягає у тому, що об'єкт кримінально-правової охорони ширше, ніж об'єкт злочину, адже кримінальне право охороняє суспільні відносини не лише від дій винних, але й від діянь неосудних. У такому випадку є об'єкт кримінально-правової охорони, але відсутній об'єкт злочину [18].

Водночас об'єкт кримінально-правової охорони – не взагалі суспільні відносини як такі, а ті, які перебувають під охороною кримінального закону. Як зазначав А. А. Піонтковський, «через кримінально-правові норми встановлюється підстава кримінальної відповідальності, тобто здійснюється правова охорона» [18]. Тому можна погодитись з тим, що об'єкт кримінально-правової охорони створює лише загальну уяву про коло суспільних відносин, які перебувають під захистом кримінального права, тобто йому притаманне загальносоціальне значення. Суспільні відносини, які перебувають під охороною кримінально-правових норм, є об'єктом кримінально-правової охорони лише до того моменту, поки не відбудеться злочинне посягання на них або не буде

створена загроза такого посягання. З цього моменту вони перетворюються на об'єкт злочину, якому, на відміну від загальносоціального значення об'єкта кримінально-правової охорони, притаманне кримінально-правове значення, адже він характеризує елемент складу злочину.

Отож, справедливим є твердження, що поняття об'єкта кримінально-правової охорони є первинним щодо поняття «об'єкт злочину», адже насамперед кримінальний закон бере під свою охорону відповідні відносини, і лише згодом вони перетворюються на об'єкт злочину (у випадку злочинного посягання на них), або можуть не стати ним узагалі (у випадку їх порушення діяннями з боку неосудних або малолітніх), але все ж таки перебувають під охороною кримінального закону. Не будь-який інтерес, який перебуває під охороною, стає об'єктом злочину. У КК України є статті, за якими взагалі відсутня практика правозастосування, або невелика кількість таких справ (наприклад, ст. 222-1 «Маніпулювання на фондовому ринку», ст. 211 «Видання нормативно-правових актів, що зменшують надходження бюджету або збільшують витрати бюджету всупереч закону»), але все ж ці відносини охороняються кримінальним законом. Тому можна стверджувати, що існування об'єкта кримінально-правової охорони є обов'язковою передумовою визнання порушених відносин об'єктом злочину. Тобто об'єкт кримінально-правової охорони є первинним стосовно об'єкта злочину та змістовно ширше ніж об'єкт злочину.

Висновки. За результатами аналізу сутності кримінально-правової охорони, об'єкта кримінально-правової охорони та співвідношення понять «об'єкт кримінально-правової охорони» та «об'єкт злочину» було зроблено висновок, що дія кримінально-правової охорони певного об'єкта виявляється у двох аспектах. З одного боку, власне факт прийняття певної кримінально-правової норми, яка встановлює відповідальність за певні порушення суспільних відносин, які виникають та існують у відповідній сфері, – фактично забороняється певна поведінка у певних відносинах, що підсилюється загрозою застосування санкцій за заборонену поведінку. Здійснюється превентивний вплив на тих членів суспільства, які розмірковують щодо можливості порушення встановлених правил поведінки, у якому задіяний, так би мовити, соціально-психологічний «канал». З іншого боку, кримінально-правова охорона реалізується в процесі регулювання суспільних відносин, які виникають у результаті вчинення злочинів, – безпосереднє притягнення до відповідальності винних осіб, що забезпечує окремий об'єкт охорони від майбутніх посягань з боку цих осіб, принаймні під час відбування покарання, а

також їх виправлення та попередження вчинення нових злочинів не лише засудженням, але й іншими членами суспільства.

1. Курс советского уголовного права. Часть Общая: в 6 т. – Т. 2. – М., 1970. – С. 112.

2. Новоселов Г. П. Учение об объекте преступления. Методологические аспекты / Г. П. Новоселов. – М.: НОРМА, 2001. – С. 195.

3. Тацій В. Я. Об'єкт і предмет злочину в кримінальному праві України: навч. посібник / В. Я. Тацій. – Х.: Укр ЮА, 1994. – С. 42.

4. Фролов Е. А. Объект уголовно-правовой охраны и его роль в организации борьбы с посягательствами на социалистическую собственность: дисс. ... д-ра юрид. наук / Е. А. Фролов. – Свердловск, 1971. – С. 7–8.

5. Филимонов В. Д. Правоотношения. Уголовные правоотношения. Уголовно-исполнительные правоотношения / В. Д. Филимонов, О. В. Филимонов. – М.: ЮрИнфоР-Пресс, 2007. – С. 52–53.

6. Коржанский Н. И. Объект и предмет уголовно-правовой охраны / Н. И. Коржанский. – М., 1980. – С. 85.

7. Винокуров В. Н. Объект преступления: аспекты понимания, способы установления и применение уголовного закона: монография / В. Н. Винокуров. – М.: Юрлитинформ, 2012. – 288 с.

8. Галиакбаров Р. Р. Уголовное право Российской Федерации. Общая часть: учебник для ВУЗов / Р. Р. Галиакбаров. – М.: ЕАОИ, 2006. – С. 113.

9. Спектор Л. А. Судебная власть как объект уголовно-правовой охраны: дисс. ... д-ра юрид. наук / Л. А. Спектор. – Ростов-на-Дону, 2012. – 437 с. – С. 152.

10. Мальцев В. В. Объект охраны (преступления) в уголовном праве: монография / В. В. Мальцев. – М.: Юрлитинформ, 2012. – С. 93.

11. Куц В. М. Неправдиве повідомлення про загрозу громадській безпеці (кримінально-правова характеристика та заходи протидії): монографія / В. М. Куц, О. В. Кириченко. – К.–Х.: Харків юридичний, 2006. – С. 13.

12. Музыка А. А. Відповідальність за злочини у сфері обігу наркотичних засобів / А. А. Музыка. – К.: Логос, 1998. – С. 25–26.

13. Бажанов С. В. Стоимость уголовного процесса: дисс. ... д-ра юрид. наук: 12.00.09 / С. В. Бажанов. – Нижний Новгород, 2002. – С. 383, 398.

14. Сердюк П. П. Теоретичні й методологічні проблеми сучасного кримінального права: монографія / П. П. Сердюк. – Запоріжжя: Акцент Інвест-Трейд, 2012. – С. 235.

15. Українське кримінальне право. Загальна частина: підручник / за ред. В. О. Навроцького. – К.: Юрінком Інтер, 2013. – С. 157.

16. Куделич А. В. Уголовно-правовая охрана общественного порядка в современной России: дисс. ... д-ра юрид. наук: 12.00.08 / А. В. Куделич. – М., 2000. – С. 187.

17. Демидов Ю. А. Социальная ценность и оценка в уголовном праве / Ю. А. Демидов. – М., 1974. – С. 32.

18. Курс советского уголовного права. Часть общая: в 6 т. – Т. 1. – М.: Наука, 1970. – С. 14.

Тихонова О. В. Объект уголовно-правовой охраны и объект преступления: соотношение понятий

Рассмотрены научные подходы к определению дефиниции «объект криминально-правовой охраны». Проанализированы и объединены в две основные группы мнения ученых об определении и соотношении категорий «объект криминально-правовой охраны» и «объект преступления». Акцентировано на том, что объект криминально-правовой охраны – не все общественные отношения, а те из них, которые находятся под охраной уголовного законодательства. Доказано первичность объекта криминально-правовой охраны по отношению к объекту преступления.

Ключевые слова: криминально-правовая охрана, преступление, объект криминально-правовой охраны, объект преступления.

Tyhonova O. V. The penal defence object and crime object: concepts correspondence

The article deals with the scientific approaches to identifying the definition «the object of criminal legal protection». Scientists' views are analyzed in terms of defining and correlating the categories «the object of criminal legal protection» and «the object of crime». It is determined that these definitions are both identified as similar terms and, at the same time - their separate usage is noted in the modern scientific and journalistic literature. Herewith, there is an accent focused on the fact that the identification of these two terms as the position was dominant in the Soviet Union. There are two main positions highlighted in the modern criminal law science: a) determining public relations, which are protected by the criminal law, as the object of the criminal legal protection; and the object of the crime as public relations that have been violated as a result of the criminal act or a threat of such violation; b) recognizing the whole range of the public relations as the object of the criminal law protection, that provide regular development and existence of the individual, society and state; and defining public relations protected by the criminal law as the crime object.

It is proved that not all public relations make the object of the criminal legal protection, but only those relations that are protected by criminal law. The object of the criminal legal protection sets only a general idea of the public relations range, protected by criminal law, that is to say, it is inherent to the general social value.

Public relations under the protection of criminal law make the object of criminal and legal protection only to the point, until a criminal offence takes place or there appears the threat of it. Precisely from that moment, they are transformed into object of the crime, to which the criminal legal value is inherited. In other words, the notion «the object of the criminal legal protection» is primary in relation to the concept «the crime object», as the criminal law takes relations mentioned above under protection, and then they become the object of crime or, they may not be it at all, though appearing under criminal law protection.

Key words: penal defence, crime, the penal defence object, crime object.

Стаття надійшла 05 травня 2014 р.